

Zaklad

Majhen dečko je na oslu prijezdil preko brda. Da ni imel medlordeče čepice na eni strani glave, ga skoraj ne bi bilo mogoče opaziti, kajti osel je bil spredaj in zadaj tako natovorjen s suhljadjo, da je bil dečko, ki je sedel sredi nje, malone skrit. Poleg osla je trudno stopala skozi prah ženska v dolgem modrem suknjiču iz domačega blaga, ki je bil spodaj okrašen s čipkastimi trakovi.

Ko sta prišla do zidanega, obokanega mostu, je stala pred njima hiša, obdana od figove drevja ob reki. Na pragu je bila neka deklica in jima z robcem mahala v pozdrav.

»Evo Livije,« je izpregovoril dečko in jo poklical.

Deklica jima je pritekla naproti. »Kaj! Vso to hosto za tista jajca,« je vzkliknila in plosknila z rokami.

»Da, a špinača je vrgla dva hlebca kruha. Sladkorja pa nisva mogla dobiti.«

»Nič za to. Lahko ga bomo dobili prihodnjič. Pravkar se trudim s krompirjem, da bi zavrel. Pa noče; drva so mokra.«

Livija si ni mogla predstavljati dežele, kjer so gozdovi in kjer ostane kar v peči goreča klada. Nekajkrat sta s Pavlom prehodila milje sveta in iskala kuriva in solinske družine so celo pozimi imele zgolj eno toplo jed na mizi in so bile brez kurjave v hiši. V Dalmaciji ni gozdov, kajti pred davnim časom so Benečani posekali ves les po planinah, da so gradili z njim svoje glasovite ladje. Po nižjih pobočjih so ljudje nasadili olivna drevesa, toda le-ta so bila predragocena, da bi jih rabili za kurivo.

Livija in Pavle sta skupaj znosila butare v hišo, a osla sta bila razbrzdala, da se je pasel ob reki. Ko je bil krompir kuhan, se je družina zbrala okoli žerjavice in si privoščila topli prigrizek.

»Danes sem videla tvojo nečakinjo Savino,« je rekla mati. »Mislim, da namerava saditi zelje kakor cesar Dioklecijan, ko je živel v Solinu. Le da ga ona misli prodajati. In kam si danes gnala ovce, dušica?« je govorila dalje.

»K rimskim razvalinam; to je najboljši pašnik tod okrog. Mati,« je zahtela deklica, »naveličala sem se teh razvalin! Vse življenje bomo preživeli v njih. Savina živi v razvalinah in prav tako tudi mi, kajti kaj je pač drugega ta stara oljarna kakor razvalina?«

»Da, mislim, da je res,« je vzdihnila mati. »Toda, kaj bi bil Solin brez teh razvalin? In srečni smo, da nam je ded zapustil to tvornico. Muzejski upravitelj bi jo rad kupil. Ali tedaj bi bili mi brez doma. Kam pa naj bi šli? Prav semkaj spadamo.«

»Saj bi si mogli poiskati kaj boljšega,« je odgovorila Livija, toda vedela je, da v Solinu ni bilo najemniških hiš.

Livijin dom je bila zapuščena oljarna, v kateri so nekoč stiskali solatno olje. Imela je malo oken in stene so bile plesnive in črne od dima. Pozimi so bila tla v nji vlažna od reke, ki je tekla pod njimi, medtem ko je poleti voda presahnila v tenak curek in izginila v skalovju. Toda Livijina rodbina je že stoletja stanovala v oljarni.

Drugo jutro je Livija gnala ovce k mestnim ruševinam blizu nje-nega doma.

Odšla je na svoj izbrani prostorček, ki ga je grelo sonce in varovala okroglasta stena. To je bil del rimskega kopališča. Ponekod v zidovju in po tleh so se še videle glinaste cevi za ogrevanje. Stopnice so držale v kotel,

v katerega je nekoč tekla topla voda. Livija je sedla na marmornato ploščo in vzela v roke vezenje. Ona, srbska deklica, je pasla ovce in vezla nogavico na kraju, kamor so se svoj čas rimske gospe z biseri v laseh prihajale kopat. A bila je prav tako doma tukaj, kakor so bile one — če ne še bolj. Dobro je poznala svoje mesto; trg, ozke tlakovane ulice, tempeljske stebre; osnovne črte trgovin in hiš, ki so na njihovih dvoriščih šumeli vodometi. Nekoč je bilo to kopališče obloženo z blestečim marmorjem in z opeko tlakovano. Mislila je na Savino, ki je stanovala v nekdanji palači cesarja Dioklecijana in si želega ven iz nje.

»Ljudje ne bi smeli stanovati v razvalinah,« je rekla glasno.

Ko je minilo popoldne, je Livija zmotala svoje vezenje in sklicala ovce. Eno jagnje je izostalo. Tam v nekem zakotju, povsem izven dosega, na gmoti skalovja, ki ga je preraščal bršljan, je bilo.

»Janjičica, janjičica, pridi,« je klicala. Ob zvoku njenega glasu je jagnje veselo poskočilo, opletlo postrani z repom in nogami in ji izginilo izpred oči. »V jamo je padlo,« si je mislila Livija, ko je plezala preko pečin. Zasllišala je lahno meketanje, in ko je prišla na vrh grmade in potrgala bršljan, se je ozrla v temno rupo in zagledala jagnje, ki se je v nji premikalo. Klicala je in vabila, toda drobna živalca, čeprav nepoškodovana, se je bala in je samo proseče meketala nazaj. Lidija ni rada hodila po temnih krajih, toda nič drugega ni kazalo dobri pastirici. Previdno je splezala v jamo in dvignila tresoč se jagnje do roba votline. Kakor hitro je jagnje začutilo rušo, je zasadilo drobne parkeljce v prst, se zravnalo in odskakljalo.

Za Livijo pa je bilo težje priti iz votline kakor pa noter. Dvakrat ji je spodrsnilo nazaj in v drugo se je kamen, na katerega je stopila, izdril iz zidu. Z njim vred je padlo na tla tudi nekaj drugega, kar je zazvenelo kakor zvonec.

»Bržkone je kaka rimska stvar, kakršne so v muzeju,« si je mislila.

Tipala je z rokami okoli sebe in prijela za nekakšno skodelico. Kakor je bila skodelica majhna, je bila le zadosti težka, in Livija ni vedela, kako bi splezala z njo iz votline. Nazadnje je zavila predmet v predpasnik in si ga privezala s trakovoma okoli vratu. Potem se je prijela za močno prepletene bršljan, ki je rastel ob vhodu v votlino, in se polagoma dvignila na svetlo. In ni odgrnila predpasnika, dokler ni prišla domov. Nato je doli pri reki sprala s svojega zaklada prst in ogledovala v svojih rokah tenko bronasto skodelo, zeleno od starosti. Okoli njenega vrha je bil vrezan niz lovorjevih listov, a ondi, kjer sta se konca stikala, je ptiček kljuval jagode.

»Kako je ljubka!« je vzkliknila Livija in postavila skodelico na skalo. »Mislim, da jo bom morala jutri odnesti v muzej.«

»Da, morash,« je pritrdila mati, ki je kosila steljo za kozo. »Nemara je kaka redkost.«

Mati je odšla, a Livija je na kolenih še enkrat pozorno odgrnila skodelo.

Preko mostu zgoraj je pridrdral avto in se ustavil. Pogosto so se tu ustavljali tujci zaradi razgleda ali pa zato, da so ogledovali rimski most, in Livija ni bila iznenadena, ko je zagledala nekega gospoda, ki je prihajal po nasipu, da bi si ogledal obok. Ko se je obrnil, da bi šel, je zagledal skodelico, ki je stala na beli skali kakor na podstavku.

»Kje pa si dobila tisto skodelico?« je vprašal v slabi srbsčini.

»Našla sem jo v mestnih razvalinah.«

»Kaj pa misliš storiti z njo?«

»Jutri jo mislim dati muzejskemu upravitelju.«

»Nikar. Dam ti zanj dve sto dolarjev.«

Ta vsota je, preračunana v dinarje, izkazovala tako neverjeten znesek, da je Livija mislila, da je bržkone napačno razumela tujčevo čudno govorico, dokler ji prišlec ni zneska napisal na papir. Nato je sedla nazaj na pete, blede od iznenadenja.

»Ne morem je prodati,« je zajecjlala nazadnje. »Skodelica ni moja.«

»Zakaj ne? Saj si jo ti našla, ali ne?«

»Bila je v ruševinah. Vse, kar je tam, pripada občini.«

»Kaj pa se bo občini poznala ena skodelica?«

Toda Livija je odkimala. »Ne morem, ne morem,« je vzkliknila vsa iz sebe od želje, da bi jo prodala.

»Poglej, če želiš zanjo več, ti dam dvojni znesek,« je dejal tujec.

Livija pa je pograbila skodelico in stekla proti domu. »Vprašaj svoje starše. Jutri pridem nazaj,« je zaklical tujec za njo.

Livija je srečala mater na poti. »Oh, majka,« je zaklicala, »neki človek pravi, da bi dal več tisoč dinarjev za tisto skodelico. Hišo bi si mogli s tem kupiti in še marsikaj drugega.«

Njena mati je bila videti vsa vznemirjena. »Skodelica mora biti več vredna, nego smo si sploh mogli misliti,« je rekla. »Toda ni naša; muzeju pripada. Saj veš, da ti upravitelj samo zato dovoli pasti ovce na razvalinah, ker je prepričan, da ne boš ničesar poškodovala ali pa odnesla.«

»Da, vem,« je odvrnila Livija s tihim glasom, »in prav to sem tudi tujcu povedala.« Skoraj si je želela, da skodelice sploh ne bi bila našla. Vso tisto noč se je premetavala in obračala v postelji in se jokala za hišico, ki se ji je, kakor je čutila, za vedno izmuznila.

Drugo jutro je poslala Pavla, da je zbral ovce, a sama je medtem odhitela v muzej.

Muzej je stal na griču nad porušanim mestom. Upravitelj, ki je imel nadzorstvo nad njim, je bil prijatelj vseh Solinčanov. Pogosto so prihajali k njemu ljudje s svojimi težavami, pa je Livijo, ko je vstopila, vprašal preprosto: »No, kaj pa zdaj, dete moje?«

»Tole sem našla v razvalinah,« je odgovorila po domače in postavila skodelico pred začudenega moža.

»Ali si kopala ondi?« je vprašal.

»O, kaj še,« je odvrnila Livija in povedala, kako je bilo. Toda o tujčevi ponudbi ni nič govorila.

»Čudno,« je rekel upravitelj, »saj smo pozorno preiskovali v tistem kotu, pa nismo ničesar našli. To je redka najdba. Zelo krasna. Rad bi ti kaj dal zanjo,« je dodal prijazno. »Si morda želiš česa pred vsem drugim na svetu?«

»Da,« je odvrnila Livija ročno, »hišo.«

»Kaj! Hišo bi rada v zameno za to skodelico?«

»Oh, saj nisem tako mislila,« je odvrnila Livija zmedeno, »toda vprašali ste me.«

»Da, sem. In zdaj mi povej, zakaj nimaš rada oljarne. Mar ni to dobra hiša? Že dalj časa ogledujem tisto tovarno, toda tvoja mati je noče prodati.«

»Ne, noče, kajti to je njen stari dom. Hiša je kajpak močna in velika, toda tudi temna in vlažna. Jaz bi pa rada hišo z okni, tako, da bi v njej lažje skrbeli za snago.«

»No, premislil bom to in preudaril, kaj bi se dalo storiti, ampak saj veš, hiše ti ne moram dati za skodelico.«

»Saj nisem ničesar zahtevala,« je odgovorila Livija ponosno. »Prišla sem in vam prinesla skodelico.«

»Pošteno si to napravila, dušica, in muzej ti je hvaležen za to,« je dejal upravitelj.

Ko je bila zunaj, se je Livija od jeze razjokala. Zakaj je rekla, da si želi hišo? Zarekla se je, ker je neprestano mislila na hišo, a zdaj jo je izgubila za vedno!

Ko jo je po bližnjici urezala nizdol po griču, da bi se na mestnih razvalinah sestala s Pavlom, je zagledala tujca, ki se je v avtu peljal proti muzeju.

»Vesela sem, da je skodelica že tam,« si je mislila.

Ko je tisti večer Livija ravno delala ogenj v peči, je prišel upravitelj na obisk k njeni materi.

»Veste, Marija Petrovna,« je dejal in tapljal pri tem po zidovju, »že dolgo časa imam željo popraviti to oljarno in jo spraviti v pogon. Poslopje je dobro zidano. Treba bi bilo samo napraviti odprtine za okna, pa nova tla in nekoliko modernih strojev, pa bi bila spet izborna oljarna. Okraj potrebuje tovarno. A jaz imam v vinogradih na griču prazno hišico. Hiša ima dober vodnjak. Kaj, če bi se hoteli vseliti vanjo, pa prodati oljarno meni?«

Mati je neodločno obstala. »Moj oče in ded sta živela tukaj,« je odgovorila. »Danes ali jutri mora oljarna preiti na Pavla.«

»Dobro tedaj, pa je ne prodajte. Plačeval vam bom rajši zanjo najemnino, a vi mi za hišico lahko plačujete manjšo. Kaj praviš ti, Pavle?«

»Jaz sem za to,« je dejal Pavle.

»Tedaj sem tudi jaz,« je pritrdila mati, »in vem, da je tudi Livija.«

»No, vse se je kar hkrati namerilo!« je vzkliknila Livija in v zmedu vrgla še eno butaro v ogenj. »In tako ste nam zares dali hišo za skodelico!« je dejala upravitelju.

Svjatoslav

Zlato pismo

Zlato pismo je prišlo
tam iz daljnega sveta,
zlato pismo, bel pečat.
Ves svet ga je prišel brat.

»Ej, prijateljski veseli,
kam ste z zemljo zaveslali?
Tu se vidi v megli beli
kakor ogenj v silni dalji.

Pa smo brali tukaj davi,
da se ubijate za meje.
To ni jasno v naši glavi:
veter, koder hoče, veje.

V vaši zemlji so ograje
vse podolgem in počez,
pa ne vidite iz staje
niti v svet, ne do nebes.

Sicer pa kot vaša volja —
tu živimo pač drugače:
proste gore, prosta polja,
vse je naše, vse domače.«

Zlato pismo je prišlo,
v soncu svetli zvon brni.
Straža čaka pod goro
in miru še ni in ni...